

Vladavina želodca

Gregor Vuga

Razmišljanja o tematikah rad začenjiam s preprostimi definicijami in njihovo ustreznostjo. Slovar besedo »potrošiti« definira takole: »narediti, da ni več razpoložljivih materialnih dobrin«. Dalo bi se zapičiti v tisti »materialnih«, saj vemo, da se dá potrošiti marsikateri vir ali zalogo česa, kar ni strogo materialno, denimo libido. Vemo pa tudi, da se, strogo fizikalno, ne dá narediti, da nečesa ni več – lahko se samo pretvori v nekaj drugega. Človek, tako kot ostala živa bitja, vsakodnevno troši svojo energijo. Da nadoknadi izgubljeno, se mora prehranjevati; potrošiti mora hrano, da lahko nadaljuje s svojimi življenjskimi funkcijami. Ni naključje, da ima angleški »consume« poleg nekoliko suhoparne slovenske »porabe« tudi pomen »goltanja«. Hrano najdemo v samem temelju pojma. Živali smo torej po nujnosti svojih metabolizmov de facto potrošniki.

Če se znova zatečemo k slovarju, je potrošništvo definirano kot »pretirano uživanje, porabljanje materialnih dobrin«. Kdo definira, kaj je »pretirano«? Bodimo v svojih domnevah kar se da konzervativni in recimo, da je pretirano vse, kar presega zgolj potrebno, nujno. Vendar nam to nič ne pomaga. Človek je že od vsega začetka iz svoje okolice jemal več, kot je bilo nujno za njegovo preživetje. Jezus je dejal, da »človek ne živi samo od kruha«, čeprav s tem verjetno ni imel v mislih istega kot rimsko ljudstvo, ko je zahtevalo »kruha in iger«. Od nekdanj imamo navado, da naravne dobrine (predvsem mineralne, denimo nafto v kozmetiki ali avtomobilih in zlato v nakitu ali mikročipih) pretvarjamo v dobrine z estetsko, kulturno, statusno in drugo vrednostjo (potrebno je razumeti, da je tudi za »duhovne« vsebine potrebna materialna podlaga.). To vsekakor ni nujno, je pa potrebno. Imamo torej potrebo, teh reči nam je treba, rabimo jih in porabimo. Vzemimo zgornji premislek kot iztočnico.

BOG V PREDILNICI

V uvodu smo videli, da je potrošnja človeku (ali celo življenju) naravna, neizogibna. »Pretirana poraba materialnih dobrin« se lahko zgodi kjerkoli in kadarkoli ter je tako neuporabna definicija. Potrošništva ne moremo preprosto izpeljati iz potrošnje kot »pretirane« oblike le-te. Menim, da je treba potrošništvo razumeti specifično in ne univerzalno skozi pojem trošenja kot takega. Gre torej za duhovnozgodovinski moment, obliko družbene ureditve, v kateri je potrošnja glavni motivacijski faktor. Potrošništvo je ideologija, v kateri se subjekt identificira kot potrošnik, potrošnja pa je temeljni mehanizem (ali celo vrednota) razvoja družbe. Za začetek te zgodbe se moramo vrniti nekaj sto-

letij v preteklost. Če si dovolimo nekoliko popreproščeno razumevanje zgodovinskih obdobij, potem lahko rečemo, da je osemnajsto stoletje tisto, v katerem se združita oba pogoja za nastanek takšne ureditve: razsvetljenje in industrijska revolucija. Razsvetljenje ni povsem enoznačno, vendar se lahko nezmotljivo povzema na temeljno prepričanje, ki ga lahko, denimo, razberemo iz Kantovega spisa *Was ist Aufklärung?* ali vidimo udejanjenega v idealih francoske revolucije. To je prepričanje, da je treba ukiniti vpliv avtoritet, kakršni sta kralj ali cerkev na mišljenje ljudi. Gre za vero (z roko v roki z racionalizmom) v avtonomnost in svetost človekovega razuma, v sposobnost, da se ljudje (s pravo podporo seveda!) lahko odločajo sami. S tega vidika lahko razumemo devetnajsto stoletje kot neučinkovit kulturni reakcionizem romantizma, ki je viharno nastopal v ospredju, medtem ko je racionalizem v ozadju pospešeno gradil tovarne. Izvor tovarn, tega *magnum opusa* tehnizacije, lahko iščemo sočasno z razsvetljenstvom in racionalizmom, v začetkih industrijske revolucije, ki se je začela z avtomatizacijo predilnic. Tovarne so omogočile množično proizvodnjo, ki je bila obenem odziv na impulz potrošnje ter njegova vzpodbuda. To se je zgodilo hkrati z začetkom prenosa oblasti v roke množic.

VLADAVINA LJUDSTVA

Po zmagi novoustanovljene stranke Zorana Jankovića na predčasnih volitvah je bilo v slovenskih medijih kar nekaj ugibanja o tem, kaj je bil razlog za njen (ali njegov) uspeh. Nabor razlogov je širok in kompleksen, od odklonilnega odnosa drugih strank, do podpore sivih eminenc slovenske politike, vendar gre večinoma za negativne definicije:

razlaganje tega, zakaj druge stranke niso zmagale in ne zakaj je zmagala tako imenovana Pozitivna Slovenija.

Jože P. Damijan je v Razgledih (v članku z naslovom »Z Jankovičem po Đukanovičevi poti naprej! Ali morda Berlusconi?«) med drugim zapisal, da je sentiment volilcev temeljil na oceni, da je Janković »manj nevaren za razvoj demokracije v državi kot denimo Janša«. Če demokracijo razumemo na razsvetljenski način, potem ta stavek cilja na potencialno naivnost volilcev (ki so med dvema, za razvoj demokracije hipotetično nevarnima kandidatom, izbrali potencialno manj nevarnega), vendar v resnici razkriva globoko naivnost našega razumevanja demokracije. Janković je s svojo zmago, vsaj iz slovenske perspektive, lastnoročno dekonstruiral naše razumevanje obstoječega ekonomsko-političnega sistema. To v splošnem še ni očitno in morda nikoli ne bo.

Poglejmo znova. V razsvetljenstvu se, z neomajano vero v človeško razumnost, oblast preseli v roke ljudstva. Nastane sodobna demokracija. Vendar nam znanost kaže, da se ljudje v vsakdanjem življenju odločamo vse prej kot racionalno ali avtonomno (Milgram, Asch ipd.). Tudi naše politične izbire povečini niso podrejene tehtnemu premisle-

ku, niti volilni sistem tega ne omogoča. Ta oblika politične ureditve pa se komplementira z masovno proizvodnjo – potrošnjo. Proizvodnja zasuva trg z izdelki, dohitevanje porabe pa postane potrošnikova (subjektova) glavna motivacija. Trenutno gospodarsko krizo (ki je, spomnimo, le ena v vrsti mnogih) je sprožil tako imenovani kreditni krč. Celotna svetovna ekonomija temelji na dolgu, ki se ustvarja, ker je edini način za vzdrževanje potrošnje in gospodarske rasti.

Ljudje so na volitvah glasovali za Jankovića, ker jim dejansko predstavlja demokracijo. In s tem ne mislim na »razumno in avtonomno voljo ljudstva«, pač pa na vladavino ljudi kot potrošnikov. Ljudje so zanj glasovali že pred desetimi leti, le da so takrat glasovali s svojim denarjem in točkami zvestobe (tod gre iskati tudi njegov »socialni čut«).

OKUPACIJA

Ni naključje, da se v zvezi z demonstracijami gibanja Occupy v Ameriki uporablja izraz »direktna demokracija«. Kljub temu, da gre pravzaprav za demokracijo v pravem, torej razsvetljenskem pomenu (in bi jim torej lahko preprosto rekli demokracija), je bilo za dogajanje potrebno najti nek nov izraz. Gre namreč za proces, ki je nekaj bistveno

drugačnega od vladajoče demokracije. Smo torej v paradoksalni situaciji, ko si v opoziciji stojita demokracija in »demokracija« (ali obratno).

Banke, korporacije, lobiji in elite, proti katerim se bori Occupy so ravno produkt volje ljudstva. Ljudje so jih na te pozicije izvolili s svojim denarjem, krediti, konformizmom (pa čeprav morda ne racionalno in avtonomno). Medtem ko je politika izvajala hipnotični žonglerski trik z dvostrankarskim sistemom in neučinkovito predstavniško demokracijo, so ljudje želeli kupovati. Njihov denar je šel korporacijam, ki so potem prek lobijev investirale v svoj uspeh, torej nadaljnjo nudenje svojih proizvodov volilcem. Lobiji predstavljajo ljudstvo enako učinkovito kot senatorji ali poslanci.

Na zahodu se je z demokratizacijo in industrializacijo prvič v zgodovini oblikovala ureditev, v kateri se oblast organizira eksplicitno na relaciji med ponudnikom in potrošnikom ter ne na vojaški, božanski, idejni ali kakšni drugi osnovi. To je pravi pomen potrošništva. To je pravi pomen liberalne demokracije, te Fukuyamovske distopije. To je bila naša naivnost, ko smo vseskozi demokracijo videli zgolj v politiki in si zatiskali oči pred njeno totalno ekonomsko formo. Bentimo nad tajkuni in korporacijami, ki usmerjajo politiko, ko se dvignejo cene pa bentimo nad politiko. Politiko, ki jo korporacije usmerjajo prav z denarjem, ki smo jim ga sami dali. Foucault pravi, da po francoski revoluciji oblast ni več skoncentrirana v eni točki ali osebi (»kraljevem telesu«), pač pa je razpršena, razpredena. Natančneje: oblast je v odnosih.

Ne gre torej več preprosto samo zato, da so korporacije kupile politiko oziroma »kralja«. Saj vendarle živimo v demokraciji! Ne, resnica je v tem, da so korporacije kupile nas, volilce, potrošnike. Dali smo svoj glas zanje, ker so nam ponudili, kar smo si želeli (pa čeprav morda ne racionalno ali avtonomno).

NENASITNOST

Težave te ureditve bi seveda morale biti na dlani, vendar ljudje preveč stavimo na svojo domnevno sposobnost učenja iz izkušenj (in s tem razmišljanja za prihodnost). Svetovni trgi se vsakih nekaj desetletij sesujejo, vendar nam zagotavljajo, da je s tem vse v redu. S stališča potrošništva seveda je, saj edino padci (ki jih kaj kmalu pozabimo) omogočajo, da se za tem ponovno ustvari gospodarsko rast (na katero smo potem vsi ponosni). Vendar se rast ne more nadaljevati v nedogled in tako postane

nov padec nujnost.

Uspešnost družbe je merjena s tem, koliko se troši. Tako je potrošnja postala osnovna vrednota do točke, ko si je alternativno nemogoče zamišljati. Ne gre za to, da bi ljudje racionalno cenili ali občudovali nakupovanje, potrošnjo – gre za to, da se po svoji zmožnosti trošenja primerjamo z drugimi na globalni ravni. Upor, ki smo mu trenutno priča, ni upor potrošništvu, pač pa upor potrošnikov, ki jim je padla kupna moč. S tem sicer prihaja do soočenja z napakami sistema, vendar je trenutno še bolj verjetno, da bo prišlo zgolj do ponovnega krpanja teh napak, kakršnemu smo bili že priča, kot da bi prišlo do temeljitega premisleka strukture. Objekt nezadovoljstva potrošnikov torej sploh ni absurdnost sistema, pač pa to, da so bili iz njega izločeni. Ljudje zahtevajo predvsem pravico do potrošnje, česar se povečini sploh ne problematizira, saj gre za prevladujočo ideologijo, ki nereflektirano dominira diskurz.

Kljub temu, da se zdi počasen in boleč povratek k *statusu quo* daleč najverjetnejši scenarij, ki ga lahko pričakujemo v naslednjih letih, so spremembe na dolgi rok neizogibne. Staranje prebivalstva, postindustrijska informacijska revolucija, premiki v geopolitični shemi, izčrpavanje virov in prenaseľjenost planeta so le nekateri faktorji, zaradi katerih narašča notranji pritisk trenutnih relacij moči. Veljalo bi premisliti (kakor je to pač treba vedno znova napraviti), katere vrednote naj si vzamemo za temelje jutrišnjega dne. Teh vsekakor ne moremo iskati v preteklosti, ki si je svoje vrednote oblikovala v drugačnem kontekstu, ali dopustiti, da neodgovorno zaznamujemo bodoče generacije, ki si morajo zgodovino pisati same.

Demokracija je vladavina ljudstva oziroma ljudskega prav v smislu tega, čemur bi rekli pogoltno, »nizko«, popularno (in populistično). Če še smemo uporabljati to binarno opozicijo: je vladavina želodca in ne glave, kot so morda naivno upali razsvetlenci. Kakor lahko običajno vidimo prav v pred- (in po-) volilnem času je apeliranje na razum skoraj vedno neučinkovita metoda. To je dejstvo s katerim se bo morala družba prej ali slej soočiti. Tu ne gre za vprašanje, ali je to dobro ali slabo, pač pa za transparentnost in razumevanje procesa, pred katerim si, vsaj glede na presenečenje ali ogorčenost v medijih, zatiskamo oči.

Vladavina ljudstva pravzaprav ne pomeni, da odločajo ljudje. Vladavina ljudstva pomeni, da odločajo trgovski odnosi v službi potrošnje. •